

Advisor Communisafe:
Sikker digital dokumentutveksling
advisor Communisafe
telefon: 33 48 43 00
e-post: advisor@advisor.no · www.advisor.no

datalex
www.datalexsoftware.no

Tilgjengelig
fra 16. mars.
Bestill nå!

NORGES LOVER
1687–2013

AMNESTYSUPPORTER.NO
ADVOKATER FOR AMNESTY

Prøv Advokatforeningens stillings-
portal – fra bransjens innside

advokatjobb.no

Advokat bladet

Myter, tradisjoner og barns rettssikkerhet i volds- og overgrepssaker

Av cand.polit. Susanne Ramberg og advokat Thea Totland

Liker 15 g+ 0 Tweet 4 Share

Det er en vanlig oppfatning blant advokater, dommere og psykologer at mødre i foreldretvister med letthet beskylder barnas far for seksuelle overgrep for å vinne saken^[i].

En rekke uavhengige empiriske studier om temaet gir imidlertid grunn til å anta at minst 90 % forklarer seg sannferdig om mulig overgrep/vold i foreldretvister^[ii]. Som regel får barns beretninger om slike forhold ingen negative følger for den antatte overgriperens rett til samvær^[iii]. Tvert om overtar den mistenkte ikke sjelden^[iv] *hovedomsorgen* for barnet, etter dom (ibid.). Forskning indikerer at kun 10 % blir tatt på alvor (ibid.). Mange barn utsatt for overgrep kan således antas å få en forverret omsorgssituasjon *etter* hjelpeapparatets/rettsvesenets involvering.

Dette må anses som en alvorlig systemsvikt.

Beviskrav og antatte falske forklaringer

Normer og tradisjoner fra strafferetten kan kanskje delvis forklare hvorfor dette skjer. Det stilles i strafferetten svært høye beviskrav (uskyldspresumpsjonen) for en domfellelse. Slik må det antakelig også være. Men prinsippet om uskyldspresumpsjon kan ubevisst være overført til foreldretvister, der *barnets beste* skal være retningsgivende.

Undersøkelser viser at retten sjelden eller aldri legger vekt på om barn er vitne til, eller utsatt for vold[v]. I retten knyttes videre partnervold sjelden til *personlige egenskaper* ved voldsutøveren, men til *dynamikk i parforholdet*[vij]. Vold fra ex-partner anerkjennes dermed oftest ikke som grunn til bekymring for felles barn (ibid.). All tilgjengelig forskning viser at en som har utsatt sin partner for vold, *ofte* også utsetter sine barn for vold (ibid.).

Det settes dermed *urimelig* sterke beviskrav for å rette en bekymring for felles barn, mot en voldelig ex-partner. Det er grunn til å anta at dette bl.a. skyldes at retten, nærmest ut i fra en ryggmargsrefleks, resonnerer med utgangspunkt i uskyldspresumpsjonen.

Hvis utgangspunktet er uskyld for den mulig voldelige, er veien kort til å anse den andres bekymringer, anklager eller forsøk på å beskytte barnet som injurierende, konfliktskapende eller devaluerende. Å sette «likhetstegn» mellom mangel på bevis[1] og at overgrepene ikke har skjedd er problematisk. Slik slutningslogikk og fortolkningsrammer gir for det første overgrepsutsatte barn dårlig beskyttelse. For det andre innebærer det at den «beskyttende» forelder lett behandles som «skyldig» (i falsk forklaring) inntil det motsatte er bevist.

Det er kjent praksis i foreldretvister å vektlegge f.eks. at påstander om vold har kommet etter bruddet, at barn gjerne forteller det en forelder (i konflikt) «ønsker å høre», at foreldre i konflikt gjerne forklarer seg falskt om vold/overgrep, eller at bitterhet pga. brudd/utroskap/konflikt lett *medfører* falske beskyldninger om vold eller overgrep. Slik logikk er praksis selv om det så vidt vites, ikke finnes forskning som understøtter slik årsakssammenheng.

Andre naturlige argumenter, som at vold eller overgrep fra en forelder mot felles barn *leder til konflikt*, eller at *skambelagte tema* ofte oppleves som mulig å prate om først *etter* et brudd, er sjelden logikk i retten. At *skilsmisser i seg selv* øker risikoen for vold og overgrep[vii], at påstander om vold/overgrep som regel er sannferdige, at forholdene er sterkt underrapportert, sjelden innrømmes av den voldelige, og at «objektive bevis» sjelden foreligger i slike saker[viii] m.m., er argumenter med grunnlag i forskning/statistikk. Likevel anses dette sjelden som rettslig relevant, i foreldretvister med påstander om vold/overgrep.

Forklaringsmodeller som aktivt *søker* alternative muligheter til faktisk vold, og som samtidig mistenkeliggjør påstander om vold, kan synes adoptert. Forklaringsmodeller og høye beviskrav i foreldretvister (der vold og overgrep er tema) ser ut til å tilgodese den beskyldte voldsutøver på samme måte som i straffesaker. Dette til tross for at barn dermed settes i stor risiko.

I motsetning til i *straffesaker* er det i *foreldretvister* med påstander om vold/overgrep ikke en, men to parter som er beskyldt. Den ene for vold og/eller overgrep. Den andre for falsk forklaring, bevisst eller ubevisst «påvirkning» av barnet, psykisk sykdom eller lignende. *Begge* kan miste daglig omsorg eller samvær for det de er beskyldt for. *Begge*

påstår noe om den andre som er straffbart og/eller sterkt stigmatiserende. *I begge tilfeller* kan barnet miste god omsorg fra en forelder *dersom* denne er «uskyldig» i det som blir påstått. *Begge* forhold kan være vanskelig å bevise eller motbevise. *I begge tilfeller* står barnet i risiko for omsorgssvikt i større eller mindre grad. *Urimelig høye beviskrav mot den som beskyldes for vold, og tilsvarende urimelig lave mot de(n) som beskyldes for falsk forklaring eller lignende, kan derfor vanskelig rettferdiggjøres rettslig, eller begrunnes rasjonelt.*

På overordnet nivå, er det et relativt solid grunnlag i forskningen for å anta at en svært høy andel (90-98%^[ix]) snakker sant når de forteller om vold/overgrep i barnefordelingssaker. Det er derfor påfallende at retten tilsynelatende praktiserer som om det skulle vært omvendt^[x].

Bevispraksisen som er beskrevet, innebærer jf. forskningen referert til over, høy risiko for at barnet etter dom tvinges til «omsorg» fra en reelt voldelig forelder, og mister omsorg fra den som beskytter det.

Ovenstående praksis innebærer at foreldre som melder fra om det som skjer lett «straffes». Dette i tråd med sterkt konservative normer som underkjenner vold og overgrep. Det er likevel slik at man som forelder også blir straffet for ikke å melde om vold/overgrep (jf. f.eks. «Kristoffersaken»). Dette i tråd med normer om at vold skal tas på alvor. Dette tilsier et rettssystem, der pårørende og barn utsatt for vold/overgrep, lett blir skadelidende – uansett hvordan de forholder seg.

Tradisjoner og myter hos rettsvesenets rådgivere – barnevern og sakkyndige.

Det ble fra ca. 10 år tilbake i tid, opplyst i «Retten til et liv uten vold» (NOU) at «*barnevernet kan for lite om voldens vesen, dets uttrykk og konsekvenser....[...] Mange mødre rapporterte at hjelpeapparatet gjør kvinnene ansvarlige for voldsutøvers handlinger og at barnevernet bidrar til økt belastning for familien i stedet for å yte hjelp.*»^[xi]. I NOU fra 2003 hevdes det videre at barnevernet tradisjonelt også har vært en «kontrollinstitusjon» som hovedsakelig er rettet mot kvinners omsorgssvikt – ikke menns (ibid.). I tillegg har de tradisjonelt i liten grad vært involvert i saker om vold (ibid.).

Undersøkelser viser at det over tid har vært grunnleggende svakheter ved barnevern utdanningen, og at det er det fortsatt i dag^[xii]. Riksrevisjonen avdekket f.eks. i 2012 store opplevde utfordringer med kompetanse i barnevernet, bla ift. vold/overgrep^[xiii]. Riksrevisjonen beskriver omfattende svakheter også i instansens interne kontrollsystem (ibid.). Den typiske stab i mange barneverntjenester består av unge nyutdannede mennesker, med en kort høyskoleutdanning. De rapporterer om mangelfull opplæring, i tillegg til høy turnover og stort arbeidspress^[xiv]. Fylkesmannen kontrollerer lovpålagte oppgaver, men ikke de faglige vurderingene barnevernet gjør, med mindre de får klager i enkeltsaker. Det finnes lite kontroll med det *faglige innholdet* i arbeidet på overordnet nivå. Det er ingen krav til (og ikke alltid tillatelse til) lyd eller bildeopptak av møter og samtaler «klienter» selv er med på. Det er med andre ord lav grad av kvalitetssikring av barnevernets inntrykk, oppfatninger og nedtegnelser. I tillegg kommer at voldsutøvelse og manipulasjon gjerne går hånd i hånd. Advokat og psykolog Grethe Nordhelle påpeker ut fra sin praksis at barnevernet ofte lar seg manipulere av en god manipulator^[xv].

Ovenstående er forhold som gjør at barnevernet ikke nødvendigvis kan *forventes* å avsløre skjult vold/overgrep, men tvert i mot kan komme til å støtte over griper i å motarbeide den forelder som vil beskytte barnet mot vold.

Myter og mytebaserte teorier hos sakkyndige psykologer og i barnevernet kan ytterligere *forsterke* sannsynligheten for

dette. En teori som på urimelig grunnlag *mistenkeliggjør og/eller sykeliggjør* ofrene og deres tillitspersoner er f.eks. «PAS»^[xvi]. Teorien tar utgangspunkt i at forklaringer fra barn om vold/overgrep *som oftest* er falske. I en rekke land har myndighetene advart og rettslige instanser har avvist teoriens gyldighet på prinsipielt grunnlag. Opphavsmannens troverdighet er omstridt etter avsløringer av tvilsomme metoder^[xvii]. Teoriene har likevel vært benyttet i såpass stort omfang i Norge at Barne- og likestillingsdepartementet for få år siden valgte å advare sakkyndige, dommere og barnevern om at teorien mangler empirisk fundament og er i strid med tilgjengelig forskning^[xviii]. Etter advarselen fra myndighetene, ser man sjelden at norske sakkyndige psykologer bruker *begrepene* det er advart mot.

Nyere gjennomgang av en rekke volds- og overgrepssaker tyder likevel på at *innholdet i «PAS»* fortsatt lever i beste velgående som praksis blant norske sakkyndige psykologer^[xix].

Dette til tross for en rekke politiske og økonomiske ressurser, lovendringer og andre tiltak (deriblant advarselen fra BLD) som har hatt som formål å gi ofre for vold bedre beskyttelse siden NOU kom ut i 2003^[xx].

Parental alienation syndrom, slik teorien ser ut til å benyttes, er i tråd med de «gamle» normene i barnevernet som ble opplevd og beskrevet av voldsutsatte kvinner 10 år tilbake i tid. Den er videre i samsvar med en rettslig praksis som ser ut til å beskytte mulige voldsutøvere mht. beviskrav og forklaringsmodeller, og med myter om at de fleste som blir beskyldt for vold og overgrep i foreldretvister er utsatt for falske anklager.

Innen organisasjonsteori antas at institusjoner har *internt etablerte normer og tradisjoner* som kan komme i konflikt med *ytre normer/krav om endring*^[xxi]. Dette kan bidra til at institusjonen etablerer et «ferniss» i tråd med samfunnets krav, samtidig som den «avviser» å følge endringsforsøk i sine *reelle* beslutninger. Det blir en *tilsynelatende* endring, mens gamle holdninger og normer - som er dypere institusjonalisert i organisasjonens «kjerne» - i realiteten fortsetter å «leve» som før (ibid.). Slik teori kan muligens hjelpe oss å forstå ovenstående institusjoners handlingsuttrykk.

At psykologer endrer *begreper* - i tråd med advarslene fra myndighetene, mens bruken av *teoriene* i realiteten består, kan f.eks. synes i tråd med et «ferniss-kjerne»-perspektiv. Et rettsvesen som på den ene side illegger straff for *ikke* å melde fra om vold (Jf. «Kristoffersaken»), *samtidig* som det svært lett også straffer de som melder fra om vold/overgrep ved bruk av mytebaserte forklaringsmodeller, kan også sies å harmonere med «ferniss-kjerne-teorien». Endelig kan et barnevern som offentlig ber innstendig om at folk må melde fra ved mistanke, *samtidig* som de praktiserer i tråd med udokumenterte og mytebasert psykologisk teori (f.eks. PAS) være forklarlig ut fra ferniss-kjerne-teori.

I stedet for reelle endringer i tråd med myndighetenes endringsforsøk, synes «gamle» holdninger å ha blitt *revitalisert* gjennom nye mytebaserte teorier. Holdninger som beskytter voldsutøvere, i institusjoner som er satt til å beskytte barn. Motstand mot endring, kan skyldes at holdninger og normer er dypt nedfelt i institusjonene.

Hvis det ovenstående kan bidra til å forklare systemsvikten det ble redegjort for innledningsvis, fordrer det nye systemer og ordninger.

Mulige løsninger?

Psykologifaget og barnevernsfaget preges av høy grad av skjønn. Det kan være etablert faglige «myter» som ikke står i tråd med forskning og empiri. Institusjonenes generelle utfordringer gjør også at de ikke nødvendigvis kan

forventes ut fra sine forutsetninger, å gjøre vurderinger som sikrer barnet i kompliserte saker med vold/overgrep. Retten følger like fullt sakkyndiges og/eller barnevernets anbefaling i de aller fleste saker [xxii].

Et rettssikkerhetsproblem i disse sakene er også at psykologen som utredet saken for tingretten som regel "arves" av lagmannsretten; man har dermed samme «premissleverandør» i klageinstansen. Når man vet at retten vanligvis følger sakkyndiges ståsted eller råd, blir resultatet som oftest det samme [xxiii]. Dette er etter vårt syn i strid med EMK art. 6 om retten til en rettferdig rettergang.

Dersom psykologene (og barnevern) skal fortsette å ha en sentral plass i foreldretvister med påstander om vold/overgrep- bør blant annet *usikkerheten og begrensningene* som ligger i psykologifaget utforskes nøye og opplyses klart og tydelig om. Slik kan man muligens unngå at retten tror den har et sikkert grunnlag for avgjørelser, uten at den faktisk har det.

Den sakkyndige bør muligens fortsette å være "dommerens utstrakte hånd" inn i hjemmet. Den juridiske vurderingen av bevisene, herunder sakkyndigrapportens vekt, hører imidlertid hjemme hos dommeren og ikke hos psykologen.

Psykologens mandat kan begrenses til å vurdere foreldrenes sterke og svake sider, skaffe komparentopplysninger og sist men slett ikke minst; snakke med barnet. Gjerne flere ganger. Det er dommeren som skal konkludere.

Barnehusene er relativt nylig opprettede statlige institusjoner som er frikoblet fra de øvrige institusjoners normer og tradisjoner. De har kun fokus på temaet vold og overgrep. Barnehusene kan, i tillegg til å ha dommeravhør som i dag, gis utvidede ressurser, utdanning og mandat til rådgivning og hjelp *før* saken går til politi/barnevern. Dersom man kunne legge til rette for samtaler som ligner på dommeravhør, kunne foreldre oppsøke barnehusene ved mistanke eller uro for vold/overgrep. På denne måten ville man ha en lavterskel silingsordning som kunne avlaste politi/barnevern, og avverge konflikter mellom foreldre som uvegerlig oppstår etter en anmeldelse.

Med opplysning og forskning kan man videre unngå at uheldige myter, normer og tradisjoner preger volds- og overgrepssaker allerede i undersøkelsesfasen. Med den usikkerhet som ofte forbindes med barnevern, politi og rettsvesen, vil utvidet bruk av barnehus gjøre det lettere å søke hjelp på et tidlig stadium; flere forhold kan bli oppdaget.

En «barnedomstol» med dommere som har spesiell kunnskap om barn, overgrep og vold vil kunne sikre barn og unge en bedre rettssikkerhet. For at ikke myter skal overføres til et nytt system, bør de imidlertid aktivt motarbeides gjennom opplysningstiltak. Det bør videre bevilges penger til lydopptaksutstyr i retten, slik at det kan gjøres opptak av hovedforhandlingene. Det er forutsatt at dette skal gjøres rutinemessig i tvisteloven av 2005 (§13-7), men gjøres sjelden fordi domstolene ikke har det nødvendige utstyret. Et annet tiltak, som er i overensstemmelse med tvistelovens § 19-6, kan være at viktige bevis som er fremlagt og vitner som er hørt i slike saker, skal refereres i domsavsigelsen. Slik kan man unngå at bevis overses i domsavsigelsen for å bygge opp under et bestemt resultat i dommen.

De fleste som forteller om opplevelser med vold eller overgrep kan antas å snakke sant. At det finnes noen få unntak, rettfærdiggjør ikke et system som undergraver rettssikkerheten til den resterende majoriteten.

[1] I forståelsen at beviskravene ikke er oppnådd

[i] Dette kom f.eks. til uttrykk i en større artikkel om overgrep i VG helg 21. september 2013, og i en debatt ved Litteraturhuset påfølgende uke, som ble overført på VGTV.

[ii] Thoennes og Tjaden (1990): The extent, nature and validity of sexual abuse allegations in custody visitation disputes» Child abuse and neglect, Vol14, s.151-163. Ney, Tara (1995); *True and False Allegations of Child Sexual Abuse: Assessment and Case Management*. Psychology Press. ss. p23, p29–33. Bolen, Rebecca Morris (2001); *Child Sexual Abuse: Its Scope and Our Failure*. Springer. p109. Stahl, Philip Michael (1999); *Complex Issues in Child Custody Evaluations*. Sage Publications Inc. ss. p45. Hobbs, Christopher James, Helga G. I. Hanks, Jane M. Wynne (1999); *Child Abuse and Neglect: A Clinician's Handbook*. Elsevier Health Sciences. ss. p197. Schetky, Diane H., Arthur H. Green (1988). *Child Sexual Abuse: A Handbook for Health Care and Legal Professionals*. Psychology Press. p105.

[iii] Skjørten, Kristin (2004): "Forståelser av overgrep i barnefordelingsaker" I Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål. Det er ikke gjort tilsvarende undersøkelser nylig.

[iv] I ca 50% av tilfellene i hht. forskningen det refereres til.

[v] Ot.prp.nr. 103 (2004-2005)

[vi] Stortingsproposisjon 85 L: Endringer i barnelova, kap. 5.1.2

[vii] Vatnar, 2009; Langhinreichsen-Rohling, 2005; Askeland et al. 2002, Peled 2000, i

«Barn som lever med vold i familien», Universitetsforlaget, 2011, Unni Heltne og Øystein Steisvåg (red.).

[viii] Kari Trøften Gamst: «Når kan et barn bli trodd? Bevisverdien i barns vitneforklaring i lys av

Troverdighetsvurdering» *Barn* nr. 2 2005:7-27, ISSN 0800-1669 © 2005 Norsk senter for barneforskning

[ix] Samme referanse som i sluttnote ii.

[x] Samme referanse som i sluttnote iii.

[xi] NOU 2003:31: «Retten til et liv uten vold» Kap. 7.4.3

[xii] Fellesorganisasjonen, Utredning om barnevernutdanningen, 2010

[xiii] Riksrevisjonen 2011/2012; http://www.riksrevisjonen.no/Rapporter/Documents/2011-2012/3_15.html/Kapittel13.html

[xiv] Jf. f.eks. folder fra fagforbundet februar 2012; http://www.fagforbundet.no/?article_id=70929

[xv] Nordhelle, Grethe 2010; «Kritisk blikk på sakkyndigerollen i barnefordelingssaker» Tidsskrift for Norsk Psykologforening, Vol 47, nummer 8, 2010, side 744-747

[xvi] Parent Alienation syndrom, eller foreldrefiendtlighetssyndrom.

[xvii] Wood, CL (1994). «The parental alienation syndrome: a dangerous aura of reliability». *Loyola of Los Angeles Law Review* 29: 1367–1415

[xviii] Barne- og likestillingsdepartementet: Veileder: «Barnefordelingssaker der det er påstander om vold», punkt 5.5.4

[xix] Therese Ridar og Wenche Giæver 21 sept. 2013: artikkel i VG-weekend. Her gjennomgikk journalistene over to år 17 volds- og overgrepssaker der de fleste ble tvunget til daglig omsorg med den de fortalte forgrep seg. Artikkelen belyser blant annet sakkyndiges bruk av teori som gir tvilsomme fortolkninger av barnas beretninger.

[xx] Bl.a. Veileder Q-1121B, juli 2006, Handlingsplanen vendepunkt, 2007, Veileder for sakkyndige psykologer, Endring i barneloven 2006, «Barnefordelingssaker der det er påstander om vold 2008» m.m.

[xxi] Meyer, John W., and Brian Rowan 1977. "Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony," *American Journal of Sociology* 83:340-63.

[xxii] Liv Johanne Martinsen 2009; «Barnets beste ved fastsettelse av fast bosted for barn». Hovedoppgave ved Det juridiske fakultet, UiO.